

KİTAP TANITIMI

Prof. Dr. Süleyman TÜLÜCÜ*

Gotthelf Bergsträsser, *Sâmî Dilleri Tarihi*, haz. Prof. Dr. Hulûsi Kılıç-Dr. Eyyüp Tanrıverdi, Anka Yay., İstanbul 2006, 160 s.

Aşağıda tanıtacağımız eser, tanınmış Alman şarkiyatçılarından Gotthelf Bergsträsser [(1886-1933), 1911'de Leipzig'de doktorasını tamamladı. Türkiye, Suriye, Mısır ve Filistin'de bulundu. Bergsträsser, genç sayılabilecek bir yaşta vefat etmesine rağmen İslâmî ilimler, Sâmî dilleri, Arap dili ve lehçeleri, İbranî dili ve Türk dili gibi alanlarda birçok eser ve makale yazmış, konferanslar vermiştir. Çalışmaları özellikle Sâmî dilleri, Arap ilim tarihi, Kur'ân kıraatleri alanında yoğunlaşmış, Sâmî dilleri ve İbranî grameri alanında ün yapmıştır. Hayatı ve eserleri hakkında bk. Necîb el-'Akîkî, *el-Müsteşrikûn*, 3. baskı, Kahire 1965, II, 747-748; Hayrüddîn ez-Ziriklî, *el-A'lâm*, nşr. Züheyr Fethullâh, 8. baskı, Beyrut 1989, II, 143-144; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü Esmâ'î'l-Müsteşrikîn*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1425/2004, s. 152-153; H. Gottschalk, "Gotthelf Bergsträsser", *Der Islam*, XXIV (1937), s. 185-191; "Bergsträsser, Gotthelf", *TA*, VI, 173; Cengiz Kallek, "Bergsträsser, Gotthelf", *DİA*, V, 497-498] tarafından İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi'nde 1332-1333 (1916-1917) Öğretim Yılında hazırlanmıştır. Büyük bir ihtimalle, eseri Türkçeye çeviren, Gotthelf Bergsträsser'in Dârülfünûn'daki tercümanı ve yardımcısı Avram Galanti [hayatı ve eserleri hakkında bk. Rifat N. Bali, "Galanti, Avram", *DİA*, XIII, 296-297]'dir. *Elsine-i Sâmîyye Tarihi* (Sâmî Dilleri Tarihi) adını taşıyan eser, 134 sayfadır ve el yazması hâlinindedir. Muhtemelen çoğaltılmıştır. Ancak, eseri baskıya hazırlayanların bütün araştırmalarına rağmen ikinci bir nüshaya rastlanmamıştır. Bu nüsha, Şemseddin Günaltay [hayatı ve eserleri hakkında bk. Fahri Çoker, *Türk Tarih Kurumu, Kuruluş Amacı ve Çalışmaları*, TTK Yay., Ankara 1983, s. 315-319; Kâmil Şahin, "Günaltay, Mehmet Şemsettin", *DİA*, XIV, 286-288]'a ait olup onun kitapları arasında Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne intikal etmiştir.

Eser, Arap dili ve edebiyatı alanında çeşitli çalışmalar gerçekleştirmiş olan, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim elemanlarından meslektaşımız Prof. Dr.

* Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belâgatî Anabilim Dalı.

Hulûsi Kılıç [*Türkçe’de Arap Lexicographiesi Çalışmaları* (Uludağ Üniv. İlahiyat Fak., 1984) konulu doktora tezi henüz yayınlanmamış olup, tanıtımını yaptığımız bu çalışmasına ilâveten şu eserleri basılmıştır: *Arap Edebiyatında Ana Hatlarıyla Belâgat Tarihi*, Diyarbakır 1997, IV+45 s.; *Arapça Dilbilgisi: Sarf*, Rağbet Yay., İstanbul 2005, XVI+339 s. Ayrıca, bazı yazıları yayınlanmış (*Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*-Diyarbakır), çeşitli sempozyumlara sunmuş olduğu bildiriler basılmıştır. Bunlardan başka, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (=DİA)*’ne 100’ün üzerinde madde yazmış, bunların büyük bir kısmı basılmış, diğerleri de ileride yayınlanacaktır] ve Dr. Eyyüp Tanrıverdi [yüksek lisans tezi *İslâm Öncesi Arap Lehçeleri* (Selçuk Üniv. Sosyal Bilimler Enst., 1999) ve doktora tezi *Mehmet Selim Efendi ve Mevâridü’l-Beşâ’ir li-Ferâ’idi’d-Darâ’ir* (İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Enst., 2004) adını taşımaktadır. Müellifin tanıtımını yaptığımız bu kitabından başka şu çalışmaları vardır: Avram Galanti, *Üç Sâmi Kanun Koyucu: Hamurabi, Musa, Muhammed*, haz. Eyyüp Tanrıverdi, Anka Yay., İstanbul 2002, 196 s.; Halil Cibran, *Asi Ruhlar*, trc. Eyyüp Tanrıverdi-Muammer Sarıkaya, 3. baskı, Kaknüs Yay., İstanbul 2004, 112 s.; *Süryanîler ve Süryanîlik*, I-IV, haz. Ahmet Taşğın-Eyyüp Tanrıverdi-Canan Seyfeli, Orient Yay., Ankara 2005 (burada onun “Süryanî Dili” (II, 1-10) ve “Ana Hatlarıyla Süryanî Edebiyatının Tarihi Gelişimi” (II, 13-40) başlıklı iki yazısı yer almıştır); *Aşçı Dede’nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Suffinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, I-IV, haz. Eyyüp Tanrıverdi-Mustafa Koç, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, LV+1965 s.). Diğer yandan, basılmış olan bazı sempozyum tebliğlerine ilâveten *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi* (Ankara), *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Konya), *Folklor/Edebiyat* (Ankara) gibi süreli yayınlarda bazı araştırmaları yayınlanmıştır] tarafından geniş notlar ve kaynakça ile yayına hazırlanmıştır. Bu çalışma dikkatle incelendiğinde hazırlayanların büyük emek sarf ettikleri anlaşılmaktadır. Eser, muhtasar ve epeyce eski bir tarihte telif edilmiş olmasına rağmen, dilimizde Sâmi dilleri sahasında müstakil bir çalışma olmadığı için, önem kazanmaktadır. Bilindiği gibi, ülkemizin tanınmış dilcilerinden A. Dilâçar [hayatı ve eserleri hakkında bk. Kaya Türkay, *A. Dilâçar*, TDK Yay., Ankara 1981; a. mlf., “A. Dilâçar Kaynakçası”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1978-1979*, TDK Yay., Ankara 1981, s. 317-323]’ın yıllar önce hazırladığı ve alanında büyük bir boşluğu dolduran *Dil, Diller ve Dilcilik* (TDK Yay., Ankara 1968) adlı eseri hâlâ önemini korumaktadır. Ancak, bu çalışmada Sâmi dillerine (s. 145-163), konunun geniş tutulması dolayısıyla fazlaca yer verilmemiştir. Diğer yandan, burada, bu vesile ile

şunu hatırlatalım ki, ülkemizin tanınmış dilcilerinden merhum Naim Hazım Onat [hayatı ve eserleri hakkında bk. Ömer Asım Aksoy, “İki Dilcimizi Kaybettik”, *Türk Dili*, c. II, sy. 21 (1 Haziran 1953), s. 597-598; H[asan] Eren, “Onat, Naim Hazım”, *TA*, XXV, 447; “Onat, Naim Hazım”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1990, VII, 123]’ın Türk dilinin Sâmi dillerle münasebeti konusunda daha önceleri yapmış olduğu çalışmalar önemlidir.

Şimdi, eserin muhtevasını kısaca tanıtalım:

Eser, baskıya hazırlayanlar tarafından yazılan geniş bir “Önsöz”le (s. 7-11) başlamaktadır. Burada, özellikle Batı’da yapılmış olan Sâmi dilleri üzerindeki çalışmalardan bahsedilmekte ve yayına hazırlanan bu eserin değer ve önemi üzerinde durulmaktadır. 6 bap hâlinde tertip edilen kitabın ana ve tali başlıkları şöyledir:

ELSİNE-İ SÂMİYYE TARİHİ (s. 13), **ELSİNE-İ SÂMİYYE TARİHİ** (s. 15); **BİRİNCİ BÂB: AKKADCA YAHUT BABELİ ASURİCE** (s. 19); **BİRİNCİ FASIL** (s. 21): Babilistan ve Asuristan’ın Mulahhas Tarihi (s. 21), Eski Babil İmparatorluğu Devri (s. 22), Asuristan İmparatorluğu Devri (s. 23), Yeni Babil İmparatorluğu Devri (s. 24); **İKİNCİ FASIL** (s. 25): Babilî-Asurî Yazısı/Mıh Yazısı (s. 25); **ÜÇÜNCÜ FASIL** (s. 37): Edebiyat (s. 37); **İKİNCİ BÂB: KENANCA** (s. 45), **KENANCA** (s. 47); **ÜÇÜNCÜ BÂB: ARAMCA** (s. 63); **BİRİNCİ FASIL** (s. 65): Kitâbeler (s. 65); **İKİNCİ FASIL** (s. 69): Aramca Lehçelerinin Taksimâtı (s. 69); **ÜÇÜNCÜ FASIL** (s. 71): Kitâb-ı Mukaddes Aramcası (s. 71); **DÖRDÜNCÜ FASIL** (s. 73): Samirice (s. 73); **BEŞİNCİ FASIL** (s. 75): Arz-ı Filistin Hıristiyan Aramcası (s. 75); **ALTINCI FASIL** (s. 77): Cebel-i Şarkînin Yeni Aramca Lehçesi (s. 77); **YEDİNCİ FASIL** (s. 79): Yahudilerin Aramca Lehçesi (s. 79); **SEKİZİNCİ FASIL** (s. 81): Mandayca (s. 81); **DOKUZUNCU FASIL** (s. 83): Süryanîce (s. 83); **ONUNCU FASIL** (s. 89): el-Yevm Tekellüm Olunan Aramca Lehçeleri (s. 89); **DÖRDÜNCÜ BÂB: CENUBİ ARAPÇA VE HABEŞÇE** (s. 91); **BİRİNCİ FASIL** (s. 93): Yazı (s. 93); **İKİNCİ FASIL** (s. 95): Cenubî Arapça (s. 95); **ÜÇÜNCÜ FASIL** (s. 97): Habeşçe (s. 97); **BEŞİNCİ BÂB: ŞİMALİ ARAPÇA** (s. 101); **BİRİNCİ FASIL** (s. 103): Kitâbeler (s. 103); **İKİNCİ FASIL** (s. 105): Arap Lisanının İnkişafı ve Lehçeleri (s. 105); **ÜÇÜNCÜ FASIL** (s. 113): Arapça Edebiyatı (s. 113); **ALTINCI BÂB: ASIL SÂMİCE** (s. 125), **ASIL SÂMİCE** (s. 127); **KAYNAKÇA** (s. 131); **BİBLİYOGRAFYA VE KISALTMALAR** (s. 137); **DİĞER KISALTMALAR** (s. 149); **İNDEKS** (s. 151).

Şüphesiz, esere birkaç kaynakça (ilk kaynakça müellife, ikinci kaynakça eseri yayınlayanlara aittir) ve geniş bir indeksin konulması kullanım ve yararlanma açısından çok yerinde olmuştur. Ancak, burada şunu belirtelim ki, bu indekste sayfa numaralarında zaman zaman bazı kaymalar olmuştur.

Bu çalışma, titiz bir mesainin ürünüdür. Bununla beraber bazı imlâ yanlışları ve eksiklikler meydana gelmiştir. Bunları göstermemiz esere bir katkı olacaktır. Diğer yandan, müellifin ve eseri yayına hazırlayanların yararlandığı kaynaklara-okuyuculara faydalı olacağı mülâhazasıyla-bazı ilâvelerde bulunmak istiyoruz.

I) İmlâ Yanlışları, Diğer Eksiklikler

... Samiyye ... (s. 3), ... Sâmiyye ...; Çeviren (s. 3), Hazırlayan; Kitâbı ... (s. 6), Kitâb-ı ...; *Comperative* ... (s. 8, 142, 145), *Comparative* ...; s. 3659 (s. 9), s. 36-59; bir çok (s. 16 dipnot: 2, s. 107 dipnot: 45, s. 109 dipnot: 47), birçok; bir takım (s. 23, 35, 121, 123), birtakım; mahez (s. 57, 58), me'haz; Kuds-ı şerîf (s. 51, 59, 61, 73, 112), Kuds-i şerîf; *Les Languages et les littératures aramisches* (s. 65, 131), *Les Langues et les littératures araméens*; *History de musulman de espagne* (s. 107 dipnot: 45, s. 155), *Histoire des musulmans d'Espagne*; ... bin ... (s. 110 dipnot: 49, vb.), ... b. ...; ... *li halli'l-âlâ'i ve'd-durer* ... (s. 110 dipnot: 49, s. 159), ... *li-halli'l-le'âlî ve'd-durer* ...; ... Der ... (s. 113 dipnot: 53, s. 147), ... der ...; Clémant (s. 114 dipnot: 54), Clément; Ka'b ... (s. 115, 156), Kâ'b ...; Peygamber şairi (s. 115 dipnot: 60), Peygamber'in şairi; Ebû Busayr (s. 115 dipnot: 62), Ebû Basîr; M. Huseyn (s. 115 dipnot: 62), M. Muhammed Huseyn; İbnu'l-Hacer (s. 120, 135, 155), İbn Hacer; terâcüm-i ahvâl (s. 121), terâcim-i ahvâl; Ömer el-Bağdâdî (s. 121, 158), Abdülkâdir b. Ömer el-Bağdâdî; İbn Ebî Useybi'a (s. 121, 134, 155), İbn Ebî Usaybi'a; Sîbeveyhî (s. 122, 159), Sîbeveyhi; I-IIIIV (s. 133), I-VIII; ...'Arabiyyî ... (s. 137), ...'Arabî ...; çev. Yaşar Kutluay (s. 142), çev. Yaşar Kutluay-Hüseyn Yurdaydın; ... *Kulliyeti'l-* ... (s. 143, 146), ... *Kulliyeti'l-* ...; ... *Der* ... (s. 144), ... *des* ...; M. Vecihi (s. 145), M. Vecih; ... *In* ... (s. 145), ... *in* ...; Browman (s. 146), Bowman; Jerusalem (s. 147), Jerusalem; Bergstrasser (s. 147), Bergsträsser; Bajtaktareviç (s. 147), Bajraktareviç; ... Lexikon (s. 151), ... Lexicon; ... Litterature (s. 154), ... Litteratur; Howelt (s. 155), Howell; Kattâ bin Lûkâ (s. 156), Kustâ b. Lûkâ olacaktır.

Ayrıca, s. 109 dipnot: 47'de *Binbir Gece Masalları*'nı Rusçaya tercüme edenler arasında A. E. Krymsky (Moskova 1904) de gösterilmişse de (bk. Necîb el-'Akîkî, *el-Müşteşrikün*, 3. baskı, Kahire 1965, III, 947), Krymsky'nin eseri, bu masalların çevirisi olmayıp, J. E. Oestrup'un adı geçen masallar üzerine yaptığı

incelemenin Rusçaya tercümesidir (krş. Süleyman Tülücü, "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya İle)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (2004), s. 22).

S. 141'de "İA: bkz. *İslâm Ansiklopedisi*" ve s. 143'de "Rabin, Chaim ..." ifadeleri satırbaşına alınmalıdır.

Diğer yandan, s. 146'da "Durmuş, İsmail-Philip Sadgrove, ..." ve s. 159'da "Supplément aux dictionnaires Arabes" ifadeleri iki kere yazılmıştır.

II) Bazı Bibliyografya İlâveleri (Kitaplar, Tezler, Makaleler)

Albayrak, Kadir, *Keldânîler ve Nasturîler*, Vadi Yay., Ankara 1997.

_____, "Keldânîler", *DİA*, XXV, 207-210.

Alkim, U. Bahadır, "Yazının Başlangıcı", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Yay., Ankara 1981, s. 3-15.

"Amhar Dili", *TA*, II, 354-355.

"Amhar Edebiyatı", *TA*, II, 355.

"Amurru", *TA*, II, 396.

"Amurrulular", *TA*, II, 396.

"Arap Edebiyatı", *TA*, III, 235-239.

"Asur-Babil Edebiyatı", *TA*, IV, 6-8.

Atalay, Besim, *Arapça ile Türkçenin Karşılaştırılması*, Marifet Matbaası, İstanbul 1954.

Atman, Sabri, *Asurlar, Süryanîler*, Kaynak Yay., İstanbul 1997.

Aydın, Cebraîl, *Tarihte Süryanîler*, c. 1, Sıralar Matbaası, İstanbul 1964.

Aydın, Emanuel, *Süryanîler*, Nuhro Yay., Viyana 1982.

Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yay., Konya 2005, "ilgili maddeler".

Balkan, Kemal, "Sumer-Babil Edebiyatından Örnekler", *Atatürk Konferansları VI, 1973-1974*, TTK Yay., Ankara 1977, s. 79-115.

Basmacıyan, Karabet İ., *Asurî ve Keldânîlere Mahsus Hatt-ı Mihî*, Kasbar Matbaası, İstanbul 1312.

Başlayanlar İçin Hititçe ve Akkadça Kılavuzu, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1967.

Behar, Nisim, *İbranî Tarihi, Dünyanın Kuruluşundan Bâbil Sürgününe Kadar*, Sumbül Basımevi, İstanbul 1979.

_____, *Öğrencilere Resimli İbranî Tarihi, I. Kısım*, 3. baskı, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1969.

_____, *Öğrencilere Resimli İbranî Tarihi, II-III. Kısım*, 2. baskı, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1969.

_____, *İbranîlerin Öyküsü*, Zvi-Geyik Yayıncılık, İstanbul 2001.

Belasî, Muhammed Seyyid Ali, "Kur'ân-ı Kerim'in Nüzûlüne Kadar Arapça", trc. Ali Nar, *İslâmî Edebiyat*, sy. 13 (Temmuz-Ağustos 1991), s. 25-27.

Beyer, Klaus, *The Aramaic Language: Its Distribution and Subdivisions*, tr. John F. Healey; Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1986.

Bilge, Yakup, *Süryanîler, Anadolu'nun Solan Rengi*, 2. baskı, Yeryüzü Yay., İstanbul 1996.

Blau, J., *A Grammar of Biblical Hebrew*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1976; 2nd edition, Wiesbaden 1993.

Bowman, R. A., "Arameans, Aramaic and the Bible", *Journal of Near Eastern Studies*, 7 (1948), s. 65-90.

Cancik-Kirschbaum, Eva, *Asurlular-Tarih, Toplum, Kültür*, Almanca'dan çev. Aslı Yarbaş, İlya İzmir Yay., İzmir 2004.

Cemîl, *Târîhu Bâbil ve Âsûr*, Matba'atü'l-Fevâ'id, Beyrut 1893.

Cooke, G. A., *A Textbook of North Semitic Inscriptions*, Clarendon Press, Oxford 1903.

Çağatay, Neş'et, *İslâmdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, 2. baskı, Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1963.

_____, *Sorularla İslâm Dini ve İslâm Tarihi*, Gündoğan Yay., Ankara 1997.

Çelebi, Muharrem, "Arapça'da Ezdâd Meselesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV (1987), s. 35-38.

Çelik, Mehmet, *Sâmî Diller (Menşeleri-Başlıca Diyalektleri) ve Süryanca'da Zamirler, Sıfatlar ve İsimler*, Seminer Çalışması II, Atatürk Üniv İslâmî İlimler Fak., Erzurum 1981.

Çiğ, M.-Kızılyay, H., *Eski Babil Zamanına Ait Nippur Menşeli İki Okul Kitabı*, TTK Yay., Ankara 1959.

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı İslâm Târîhi Kronolojisi I*, Bâb-ı âlî Yayınevi, İstanbul 1960-1961.

Dartma, Bahattin, *Kur'ân ve Arkeoloji*, Pınar Yay., İstanbul 2005.

- Delaporte, L., *Epigraphes araméens*, Geuthner, Paris 1912.
- Dilâçar, A., "Akkad Dili", *TA*, I, 344-346.
- _____, "Arap Dili", *TA*, III, 228-235.
- _____, "Arap Yazısı", *TA*, III, 247-254.
- _____, "Ge'ez Dili", *TA*, XVII, 218-219.
- _____, "Güney Arapça", *TA*, XVIII, 197.
- _____, "Habeş Dilleri", *TA*, XVIII, 256.
- _____, "Carl Brockelmann", *Türk Dili*, VI/58 (Temmuz 1956), s. 621-624.
- _____, "Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1971*, TDK Yay., Ankara 1971, s. 83-145.
- Dinçol, Ali M., "Ârâmîce", *DİA*, III, 267-268.
- _____, "Ârâmîler", *DİA*, III, 269-270.
- Donbaz, Veysel, *Ninurta-Tukulti-Assur Zamanına Ait Orta Asur İdarî Belgeleri*, TTK Yay., Ankara 1976.
- Donner, H.-Röllig, W., *Kanaanäische und aramäische Inschriften*, I-III, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden 1966-1969.
- el-Ebrâşî, Muhammed 'Atıyye, *el-Âdâbü's-Sâmiyye*, Dâru İhyâ'i'l-Kütübî'l-'Arabiyye, Kahire 1946.
- Eddî Şîr, *Târîhu Keldo ve Âsûr*, I-II, el-Matba'atü'l-Katolikiyye, Beyrut 1912-1913.
- Erçin, Melih, "Göktürk-Sekel-Fenike Yazıları Üzerine Üç Saptama", *Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Yay., Ankara 1981, s. 207-224.
- Erdem, Sargon, "Bâbil", *DİA*, IV, 392-395.
- Eren, Hasan, *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar*, TDK Yay., Ankara 1998.
- el-Farukî, İsmâil Râci - el-Farukî, Luis Lâmia, *İslâm Kültür Atlası*, çev. Mustafa Okan Kibaroğlu-Zerrin Kibaroğlu, 2. baskı, İnkılâb Yay., İstanbul 1997, s. 34-56 ve tür. yer.
- "Fenike", *TA*, XVI, 234-237.
- "Fenike Dili", *TA*, XVI, 237.
- Fraenkel, S., *Die Aramäischen Fremdwörter im Arabischen*, Georg Olms Verlagsbuchhandlung, Hildesheim 1962.

Furat, Ahmet Subhi, "Arapça'nın Tarihçesi", *İslâmî Edebiyat*, sy. 24 (Nisan-Mayıs-Haziran 1994), s. 9-11.

Galanti, Avram, *Asur Kanunu*, Bankalar Matbaası, İstanbul 1933.

_____, "Türkiye ve Sâmi Dilleri", sad. Nurettin Ceviz-Musa Yıldız, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, yıl: IV, sy. 15 (Güz 2004), s. 97-106 [tanıtımını bahis konusu ettiğimiz bu eseri yayınlayanlar, makalenin Osmanlıca aslını kaynakçaya almışlardır. Ayrıca, son zamanlarda Eyyüp Tanrıverdi'nin bu konu ile ilgili bir yazısı yayınlanmıştır: *Folklor/Edebiyat*, sy. 46 (2006/2), s. 457 vd.].

Gaster, M., "Sâmirîler", *İA*, X, 148-167.

Gibb, H. A. R., *Arabic Literature: An Introduction*, 2nd edition, Oxford University Press, Oxford 1974.

Gibson, J. C. L., *Textbook of Syrian Semitic Inscriptions*, I-III, Clarendon Press, Oxford 1971-1982.

Ginsberg, H. L., "Aramaic Dialect Problems", *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, L (1933), s. 1-9; LII (1936), s. 95-103.

_____, "Aramaic Studies Today", *Journal of the American Oriental Society*, vol. 62, No. 4 (December 1942), s. 229-238.

Greenfield, Jonas C., "The Dialects of Early Aramaic", *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 37, No. 2 (1978), s. 93-99.

Greenspahn, Frederick E., *An Introduction to Aramaic*, 2nd edition, Society of Biblical Literature; Brill, Leiden 2003.

Gutas, Dimitri, *Yunanca Düşünce, Arapça Kültür, Bağdat'ta Yunanca-Arapça Çeviri Hareketi ve Erken Abbasî Toplum*, çev. Lütfü Şimşek, Kitap Yayınevi, İstanbul 2003.

[Günaltay], M. Şemseddîn, *İslâm Târîhi I*, Evkâf-ı İslâmiye Matbaası, İstanbul 1338-1341.

_____, *Suriye ve Palestin*, Akşam Basımevi, İstanbul 1934.

_____, *Mezopotamya-Sümerler, Akadlar, Gutiler, Amürüler, Kassitler, Asurlular, Mitanniler, İkinci Babil İmparatorluğu*, Akşam Basımevi, İstanbul 1934.

_____, *İbranîler*, Akşam Basımevi, İstanbul 1936.

_____, *Türk Tarihinin İlk Devirlerinden: Yakın Şark: Elâm ve Mezopotamya*, TTK Yay., Ankara 1937.

_____, *Yakın Şark III: Suriye ve Filistin*, 2. baskı, TTK Yay., Ankara 1987.

_____, *Yakın Şark IV, I. Bölüm: Perslerden Romalılara Kadar; Selevkoslar, Nabatîler, Galatlar, Bitinya ve Bergama Kırallıkları*, 2. baskı, TTK Yay., Ankara 1987, Nabatîler: s. 171-181.

Gündüz, Altay, *Mezopotamya ve Eski Mısır; Bilim, Teknoloji, Toplumsal Yapı ve Kültür*, Büke Yay., İstanbul 2002.

Gündüz, Şinasi, "Cahiliye Dönemi Arap Politeizmine Nebatîlerin Etkileri", *Dinler Tarihi Araştırmaları-I (Sempozyum: 08-09 Kasım 1996, Ankara)*, Dinler Tarihi Derneği Yay., Ankara 1998, s. 355-378.

Gündüzöz, Soner, *Arapçada Kelime Türetimi: Kavramlar-Kuramlar-Kurumlar*, Din ve Bilim Kitapları, Samsun 2005.

Günel, Aziz, *Türk Süryanîler Tarihi*, Diyarbakır 1970 [Dizgi ve baskı: Oya Matbaası-İstanbul].

Hamidullah, Muhammed, "Carl Brockelmann (1868-1956)", *İslâm Tetkikleri Dergisi*, VIII/1-4 (1984), s. 243-248.

Harris, Zelig, *The Development of the Canaanite Dialects: An Investigation in Linguistic History*, American Oriental Series, New Haven 1939.

Hasan, Ca'fer Hâdî, "İbrânîce", *DİA*, XXI, 366-367.

Herzfeld, Ernst, "Bâbil", *İA*, II, 177-179.

Hetzron, Robert, *The Semitic Languages*, Routledge, New York 1997.

Hitti, Philip K., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, I, çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yay., İstanbul 1980 [tanıtımını bahis konusu ettiğimiz bu eseri yayınlayanlar, eserin Arapçaya çevirisini kaynakçaya almışlardır].

Holladay, William Lee, *A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, William B. Eerdmans Publishing Co.; Brill, Leiden 1971.

Johns, Alger F., *A Short Grammar of Biblical Aramaic*, Andrews University Press, Pittsburgh 1972.

Kahle, Paul, *The Cairo Geniza*, 2nd edition, Blackwell, Oxford 1959.

Kesler, Fatih, *Kur'an'da Yahudiler ve Hıristiyanlar*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993.

Al-Kfarnissy, Paul Al-Khoury, *Grammar of the Aramaic Syriac Language*, Gorgias Press, New Jersey 2005.

Klengel, Horst, *Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü*, çev. Nesrin Oral, Telos Yay., İstanbul 2002.

Koçak, İnci, *Arapça ve Akkadçada Nominal ve Verbal Formlar ve Cümle Kuruluşları Mukayesesi*, Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Doğu Dilleri ve Edebiyatları Böl. Doktora Tezi, Ankara 1973.

_____, *Araplarda ve Akkadlarda Kutsal Değerlerle Bağlantılı Şahıs Adlarının ve Tanrı Sıfatlarının Karşılaştırılması*, Doçentlik Tezi, Ankara 1978.

_____, "Akkadca, Arapça ve Suryanca'da Zamirler", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVIII/3-4 (Temmuz-Aralık 1970), s. 239-244.

_____, "Kânün", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXX/1-2 (Ocak 1979-Haziran 1982), s. 181-183.

Köse, Murtaza, "Kanun Olgusu Paralelinde Hammurabi ve Kanunları", *EKEV Akademi Dergisi*, c. 3, sy. 1 (Bahar 2001), s. 129-144.

Langdon, S., *Babylonian Menologies and the Semitic Calendars*, Oxford University Press, London 1935.

Lewis, Bernard, *Tarihte Araplar*, çev. Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yay., İstanbul 1979.

Mahmud Es'ad Seydişehrî, *İslâm Tarihi, Tarih-i Dîn-i İslâm*, sad. Ahmed Lütfi Kazancı-Osman Kazancı, Marifet Yay., İstanbul 1983.

Margoliouth, D. S., *İslâmiyet Öncesi Arap-İsrailoğulları İlişkileri*, Türkçesi: Suat Ertüzün, Kaknüs Yay., İstanbul 2003.

_____, *Arap Şiirinin Kökeni*, çev. ve notlandıran: Nurettin Ceviz, Aktif Yayınevi, Ankara 2004.

Marti, D. Karl, *Kurzgefasste Grammatik der Biblisch-aramaeischen Sprache*, Porta Linguarum Orientalium: 18, Berlin 1911.

Murtonen, A., *Early Semitic*, E. J. Brill, Leiden 1967.

Olender, Maurice, *Cennetin Dilleri; Tanrısal Bir Çift: Ariler ve Samiler*, çev. Nevzat Yılmaz, Dost Kitabevi Yay., Ankara 1998.

XXXIV. *Assirioloji Kongresi Bildirileri*, TTK Yay., Ankara 1998.

Örs, Hayrullah, *Musa ve Yahudilik*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1966.

Özbay, Kemal, *Süryanîler, Kadim Süryanîler ve Türkiye'deki Durumları*, Baha Matbaası, İstanbul 1975.

[Özer], Yusuf Ziya, *Dil Tetkiklerinden: Samîler-Turanîler, Cilt: 2, Birinci Kısım*, Marifet Matbaası, İstanbul 1934.

Rabin, Chaim, *A Short History of the Hebrew Language*, Publishing Department of the Jewish Agency, Jerusalem 1973.

"Sâmî dilleri", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1990, VII, 151-152.

Sancak, Yusuf, *Hz. Peygamber Devrinde Şiir*, Şafak Yay., Erzurum 1999.

Semîh Ebû Muğulî, *Kur'an'ın Dilleri, Kur'an'da Arapça Olmayan Kelimeler*, çev. Muammer Erbaş, İnsan Yay., İstanbul 2003.

Sertoğlu, Mithat, *Süryanî Türklerinin Siyasî ve İçtimai Tarihi*, Baha Matbaası, İstanbul 1974.

Sever, Erol, *Çoktanrıçılık, Hıristiyanlık ve Kâbe, İslâmın Kaynakları-1*, 2. baskı, Kaynak Yay., İstanbul 1995.

Soden, W. von, *Grundriss der akkadischen Grammatik*, Pontifical Biblical Institute, Roma 1969.

"Süryânî Dili veya Süryânca", *TA*, XXX, 162.

"Süryânî Edebiyatı", *TA*, XXX, 162-163.

Şeşen, Ramazan, *Harran Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993.

Tansuğ, Kadriye, "Kimmer'lerin Anadolu'ya Girişleri ve M. Ö. 7'nci Yüzyılda Asur Devletinin Anadolu ile Münasebetleri", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. VII, sy. 4 (Aralık 1949), s. 535-550.

_____ -İnanlı, Özel, "Sumerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. VII, sy. 4 (Aralık 1949), s. 551-581.

Tanyu, Hikmet, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler*, I-II, 2. baskı, Bilge Yay., İstanbul 1979.

Al-Theeb, Solaiman A., *Aramaic and Nabataean Inscriptions from North-West Saudi Arabia*, King Fahd National Library Publications, Riyad 1993.

Tosun, Mebrure, "Sumer, Babil ve Assur'lularda Hukuk, Kanun ve Adalet Kavramları ve Bunlarla İlgili Terimler", *Bellekten*, XXXVII/148 (1973), s. 557-581.

_____ -Yalvaç, Kadriye, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, TTK Yay., Ankara 1975.

Tuna, Osman Nedim, *Sümer ve Türk Dillerinin Tarihi İlgisi ile Türk Dilinin Yaşı Meselesi*, TDK Yay., Ankara 1997.

Tülücü, Süleyman, "Binbir Gece Masalları Üzerine (Seçilmiş Bir Bibliyografya İle)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 22 (2004), s. 1-53.

_____, "Mu'allakât ve Şairleri Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi-I (Türkiye)", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 23 (2005), s. 1-70.

Ülken, Hilmi Ziya, *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, yayına haz. Gülseren Ülken-Sait Maden [3. baskı], Ülken Yay., İstanbul 1997.

Waltke, B. K.-O'Conner, M., *An Introduction to Biblical Hebrew Syntax*, Eisenbrauns, Winona Lake/Indiana 1990.

Sonuç olarak, Sayın Hulûsi Kılıç ve Eyyüp Tanrıverdi, G. Bergsträsser'in bu eserini yayına hazırlamakla çok yararlı bir iş yapmışlar ve Sâmi dilleri alanında önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Kendilerini tebrik eder, başarılarının ve ilim hayatına katkılarının devamını dileriz.

Kısaltmalar

DİA : *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, I-, İstanbul-Ankara 1988-.

İA : *İslâm Ansiklopedisi*, I-XIII, İstanbul 1940-1988.

TA : *Türk Ansiklopedisi*, I-XXXIII, Ankara 1943-1986.

TDK : Türk Dil Kurumu (Ankara).

TTK : Türk Tarih Kurumu (Ankara).